

Universiteit
Leiden
The Netherlands

A contractor empire : public-private partnerships and overseas expansion in Habsburg Portugal (1580-1640)

Cravo Bertrand Pereira, E.F.

Citation

Cravo Bertrand Pereira, E. F. (2020, May 28). *A contractor empire : public-private partnerships and overseas expansion in Habsburg Portugal (1580-1640)*. Retrieved from <https://hdl.handle.net/1887/92348>

Version: Publisher's Version

License: [Licence agreement concerning inclusion of doctoral thesis in the Institutional Repository of the University of Leiden](#)

Downloaded from: <https://hdl.handle.net/1887/92348>

Note: To cite this publication please use the final published version (if applicable).

Cover Page

Universiteit Leiden

The handle <http://hdl.handle.net/1887/92348> holds various files of this Leiden University dissertation.

Author: Cravo Bertrand Pereira, E.F.

Title: A contractor empire : public-private partnerships and overseas expansion in Habsburg Portugal (1580-1640)

Issue Date: 2020-05-28

Samenvatting

Dit proefschrift doet onderzoek naar het verstrekken van overheidscontracten in Portugal en haar overzeese gebiedsdelen ten tijde van de Iberische Unie: de periode van 1580-1640 onder Habsburgse heerschappij. Het verklaart waarom en in welke mate de Portugese kroon garant stond voor de zwakke contracten waarmee de overheid de uitvoering van publieke taken aan private ondernemers uitbesteedde. Daarbij worden zowel de norm als ook de praktijk van deze contracten onderzocht. Het proefschrift laat zien dat deze overeenkomsten voor de staat als een belangrijk financieel en administratief middel functioneerden, terwijl ze voor de ondernemers een aantrekkelijke sociale, economische en politieke investering waren.

Dit onderzoek stelt zeventiende-eeuws Portugal centraal in recente historiografische debatten over de invloed van handelaren en ondernemers op het vroegmoderne staatsvormingsproces. Een belangrijke ontwikkeling in deze historiografie is de introductie van het model van de ‘contractor state’, waarbij de samenwerking tussen de overheid en private ondernemers, met name waar het gaat om de mobilisering van middelen voor oorlogsvoering, in een positief licht wordt gesteld en deze samenwerking niet langer ziet als een teken van zwakke staatsvorming. Dit proefschrift betoogt dat de grote verscheidenheid van contracten die werd uitgegeven door overheid voor het beheren van haar overzeese rijk kenmerkend waren voor de Portugese ‘contractor state’. Daardoor kan men in het geval van Portugal ook beter spreken van een ‘contractor empire’. Daarnaast laat het zien dat het concept niet – zoals in de huidige literatuur vaak gebeurd – beperkt dient te worden tot contracten van militaire aard, maar een veel bredere toepassing verdient. Zo besteedde de Portugese overheid niet alleen de verdediging van haar territoria in Afrika, Zuid-Amerika en Azië uit door middel van dergelijke contracten, maar werden bijvoorbeeld ook de belastingheffing en het beheer van koninklijke monopolies op koloniale goederen op deze manier georganiseerd.

Om de diversiteit van het Portugese ‘contractor empire’ te onderzoeken, worden in de eerste vijf hoofdstukken van dit proefschrift drie specifieke taken, die door de overheid werden uitbesteed aan winstzoekende ondernemers, onderzocht. Hoofdstukken 1 tot en met 3 behandelen de logistiek van de Kaapvaart. Deze was verantwoordelijk om de communicatie en handel tussen Portugal, India en haar andere overzeese bezittingen in de Indische Oceaan veilig te stellen. Het gaat hier om publiek-private partnerschappen met betrekking tot zaken als scheepsbouw, de daaraan gerelateerde houthandel, en de voorziening van victualiën, vuurwapens en ammunitie. In hoofdstuk 4 wordt de aandacht gevestigd op de graanhandel naar de Noord-Afrikaanse grensgebied van de monarchie. Het laat zien hoe, dankzij de uitgebreide internationale netwerken van de contractanten, de drie Portugese garnizoenssteden in Noord-Afrika (op het grondgebied van hedendaags Marokko) werden voorzien van graan dat uit het Oostzeegebied werd geïmporteerd. Van de logistiek voor het leger en de marine, schakelt hoofdstuk 5 over naar het monopolie op fernambuk, een in Brazilië gewonnen houtsoort. Dit is slechts een van de voorbeelden van de manier waarop de Portugese kroon het alleenrecht over de handel op winstgevende grondstoffen in haar kolonie uitbesteedde aan private ondernemers. Het hoofdstuk onderzoekt wat de redenen waren voor de overheid om het handelsrecht voor een exclusief product als brazielhout uit te besteden. Ook de ambivalente houding van de contractanten ten opzichte van de juridische grenzen met betrekking tot koloniale handel komen aan bod. Tot besteedt het

hoofdstuk aandacht aan de export van brazielhout naar de Noord-Europese en Italiaanse consumptiemarkten en centra van textielproductie.

De belangen van de monarchie en de termen en voorwaarden die in de contracten werden vastgelegd vormen een belangrijk onderdeel van het onderzoek. Daarnaast worden deze publiek-private overeenkomsten echter ook onderzocht vanuit het perspectief van de uitvoerders. Dit gebeurt op twee manieren. Ten eerste wordt er gekeken hoe de contractuele bepalingen werden nageleefd, de verplichtingen aan de kroon werden voldaan en de ondernemers winst op hun investeringen konden behalen. De manier waarop de agrarische- en productiesectoren inspeelden op de vraag naar levensmiddelen en andere benodigdheden voor de verschillende Portugese gebiedsdelen speelt daarin een belangrijke rol. Tegelijkertijd wordt aangetoond hoe de handelaren terugvielen op de infrastructuur van hun eigen persoonlijke commerciële en financiële netwerken van agenten, correspondenten, kredietverstrekkers etc., om de contracten na te kunnen leven. Ten tweede wordt een individuele casus van een gevestigde koninklijke aannemer onderzocht.

In hoofdstuk 6-9 staat daarom de carrière van Pedro de Baeça da Silveria. In de 1620- en 1630er jaren was hij actief als belastingpachter en militaire entrepreneur en verkeerde bovendien in de hoogste kringen van het Habsburgse hof. De casus van de Baeça is een goed voorbeeld van de manier waarop commercieel kapitalisme in de praktijk werkte en de sociale, economische en politieke handelingsruimte van individuen door langdurige samenwerking met de overheid kon worden vergroot. Daarbij was het van belang dat er in de beleggingsportefeuille primair werd ingezet op overheidscontracten, terwijl daarbinnen geen noodzaak was voor specialisatie in specifieke sectoren of gebiedsdelen, en men ervoor zorgde steeds in de buurt van de macht te verblijven. Dit laatste aspect komt vooral tot uiting in het laatste hoofdstuk van deze dissertatie. Daarin betoog ik dat het onderhouden van goede contacten met de kroon (waarbij machtige hofmakelaars vaak een cruciale rol speelden) van groot belang was om nieuwe en lucratievere contracten binnen te halen. Bovendien vergrootte het de kans om in aanmerking te komen voor een eervolle benoeming of het verkrijgen van koninklijke privileges, die het op hun beurt weer vergemakkelijkten om op de sociale ladder te stijgen. De overeenkomsten waren dus niet alleen aantrekkelijke als financiële investering. Van even groot belang was dat ze de mogelijkheid boden om dit financiële kapitaal ook om te zetten in sociaal- en politiek kapitaal.

Een van de belangrijkste conclusies van deze dissertatie is het belang van de connecties die handelsconsortia in Lissabon onderhielden met hun correspondenten in plaatsen als Antwerpen, Amsterdam en Hamburg. Deze waren cruciaal om de levering van hout, wapens en graan aan de Portugese havens, scheepswerven en garnizoenen te verzorgen. De agenten en factoren waren immers op de hoogte van de gang van zaken in deze belangrijke handelsknooppunten. Zij wisten wie de leveranciers waren in de verschillende productie- en distributiecentra en waren beter geïnformeerd over veranderingen met betrekking tot vraag- en aanbod, goederenprijzen en vrachttarieven. Bovendien konden de contractanten dankzij deze tussenpersonen een schijn van politieke neutraliteit waarborgen. Koninklijke ambtenaren of diplomaten konden immers moeilijk claimen neutraal te zijn met betrekking tot de politiek gevoelige handel in wapens of vlootvoorzieningen.

Dit proefschrift nodigt uit om het traditionele narratief van overzeese expansie te herzien. In de Angelsaksische literatuur, waarbij een comparatieve en institutionele benadering centraal staat, worden de overzeese gebiedsveroveringen door Portugal nog steeds gezien als een volledig door de staat gestuurd proces. Daarbij was er dankzij de uitbesteding van belangrijke overheidsfuncties, op basis van middels competitieve inschrijving verleende contracten, een veel grotere rol voor private ondernemers weggelegd dan lange tijd is aangenomen. Dat betekent ook dat er naar andere verklaringen moet worden gezocht om te begrijpen waarom Portugal vanaf de zeventiende eeuw de concurrentie met haar Noord-Europese rivalen verloor. Een starre centrale staat, met gebrek aan initiatief of

instituties die de ondernemende krachten in de samenleving bevorderde kan niet langer als oorzaak hiervan worden beschouwd. Veel meer zullen de redenen voor deze '*small divergence*' moeten worden gezocht in een complex samenspel van verschillende economische, politieke en sociale factoren die buiten het bereik van dit onderzoek liggen.

Het onderzoek naar Portugal, een tot op heden onderbelichte casus, biedt daarnaast een stimulans om de conceptuele kaders van de 'contractor state' uit te breiden. Het belang van de samenhang tussen oorlog, belastingen en het bestuur van langeafstandshandel, dat tot nog toe binnen deze nieuwe onderzoekstroming centraal heeft gestaan, wordt hierin niet ontkent. Een uitbreiding van het concept naar een 'contractor empire', biedt echter de mogelijkheid om ook de overzeese en civiele dimensies van de samenhang tussen vroegmoderne staatsvorming en private ondernemers te onderzoeken.

Tot onderstreept deze studie de noodzaak om in toekomstig historisch en sociologisch onderzoek te breken met de strikte scheiding tussen formele en bureaucratische instituties aan de ene kant en private en informele netwerken aan de andere kant. De overheidscontracten laten zien dat er vaak geen strikte scheiding gemaakt kon worden tussen persoonlijk profijt en publiek belang. Ze dienden zowel een administratief doeleinde voor de staat, en hadden tegelijkertijd een winstgevende functie voor investeerders. Onzekerheid over wie er uiteindelijk verantwoordelijk was voor het uitvoeren van publieke taken (de kroon of de ondernemers) bood juist ruimte en flexibiliteit om structurele problemen, die kenmerkend zijn voor de vroegmoderne periode, te kunnen omzeilen. Deze problemen betroffen ten ene het gebrek aan investeringsmogelijkheden en opwaartse sociale mobiliteit voor ondernemers. En ten andere de moeilijkheden voor de overheid om aan de constante vraag naar de materiële en financiële middelen die nodig waren voor het bestuur en de verdediging van een wijdverspreid, maar versplintert, intercontinentale rijk te kunnen voldoen.